

Vagn Steen

Vagn Steen

Det regner på det nordiske samarbejde og der bli'r utæt mellem teori og praksis

INDHOLD

0. Kan vi vægte?
1. Personligt tilbageblik
2. Syv afstande
3. Historisk tilbageblik, Grundtvig og Skandinavismen
4. Nordens fire myter
5. Nyboernes mytebaggrund?
6. Den sproglige identitet
7. En slags sammenfatning?
8. Nogle digte

0. Kan vi vægte?

Kan vi vægte det danske mod det nordiske
det danske mod det europæiske
det danske mod det globale
Kan vi vægte det nordiske mod det europæiske
det nordiske mod det globale

Hvor hører vi hjemme
et sted - flere steder
snart her - snart der

Var det nordiske et værn mod det tyske
er det nordiske et værn mod det alt for europæiske
er det nordiske et værn mod amerikaniseringen
mod globaliseringen
mod national selvtillstrækkelighed
mod stats- og privatterorisme
(som den 11. sept. 1973 og 2001)

Kan vi vægte det nordiske
mod det grønlandske
det islandske
det færøske
det norske

det samiske
det svenske
det finske
det finlandssvenske
det ålandske
det danske
det europæiske
det globale
og mod det lokale?

Anno 1851 on nordboen

Jeg har overhovedet hidtil anseet det som rigtigst at opsanke de Frøkorn, hvoraf Poesiens Blomster kunne opvoxne, paa hvilket Sted jeg kunde finde dem, enten det saa var i Danmark, Norge, Island, Sverrig, eller i de Lande, der ligge mod Syden. Jeg maa da her til mit Forsvar gjen-tage, hvad jeg alt tidligere har bemærket, og hvad ogsaa andetsteds er bleven sagt: I gamle Dage var det Nordboens Skik at gjeste fremmede Lande, hvorfra han hentede saa mange Skatte hjem, som han formaaede; denne Trækfuglelyst ligger dybt i hans Væsen, og den maa derfor ogsaa finde Repræsentanter i Aandens Rige.

Imidlertid vil dog Enhver, hvor han saa gaaer hen, tage sig selv og altsaa, hvis han er en virkelig Nordbo, sin nordiske Natur med; og er der da blot nordisk Alvor og nordisk Aand i det, han virker, saa kommer det vel ikke altid saa meget an paa, hvor Skuepladsen for hans Virksomhed henlægges.

Frederiksberg Slot i Mai 1851.

(Carsten Hauch, indledning til Guldmageren i 'anden forbedrede Udgave')

1. Personligt tilbageblik

1. Min farfar levede 1869 - 1926, og han valgte nordiske navne til sine fem børn i årene efter 1896. Helga, Gudrun, Viggo, Ejnar, Ella.

Jeg ved ikke hvorfor. Han døde før jeg blev født. Og farmor var ikke meget nordisk.

Mine morforældres tre børn hed efter alder Olga, Magda og Frode. Her er navnene hentet fra Rusland, Bibelen og - til den yngste - Norden.

2. I skolen 'lærte' vi svensk da jeg var 11 år gammel. Vi skulle lære 'Sven Dufvas fader var soldat' udenad sammen med de nødvendige udtaleregler. Jeg husker stadig linierne:

Om gubben haft förstand, han själv, det vet man ej utav...

Vi stod så ved pultene en for en og deklamerede på værdigt svensk. Det var til at dø af grin af.

3. Vi fik hver en nordisk brevven. Men min korrespondance levede meget kort.

Jeg havde sendt nogle danske frimærker og fået nogle svenske, vi samlede begge to. Men så kom der et brev med blod på, sikkert fra en finger der var stukket. Netop det brev besvarede jeg ikke.

Men vi ved at forfatteren Peter Seeberg fik en litterær brevven som han holdt kontakt med i mange år. Han var rigtignok håndplukket af læreren.

Navnet er Carl-Göran Ekerwald. Det var to forfattere i svøb der skrev flittigt til hinanden, blandt andet førte det til at Peter Seeberg læste Vilhelm Ekelund.

4. Et ret stor del af mine lommepege, i perioder alle, gik til indsamlingen til norske skolebørn. Jeg ofrede film og slik, så de kunne få mad i skolen.

Det blev der takket overvældende for efter krigen.

5. I byen var det en selvfølge at vi kom i Foreningen Norden, min far var god ven med landsformanden, nationalbankdirektør C. V. Bramsnæs. Han blev valgt i 1939 på et folkeligt program. "Fra den første Dag har Bramsnæs set det som sin Opgave at gøre 'Norden' til den store folkelige Forening," læser jeg. Og medlemstallet steg fra 3.000 i 1939 til 20.000 i 1940. Endda i konkurrence med foreningen "Det frie Nord" der sigtede mod forsvarssamarbejdet.

Det var gode arrangementer. 'Den smukke Aften fik sin glansfulde Afslutning ved Fru Ellen Malbergs prægtige Recitation af en lang Række snart alvorsfulde, snart skælmske Vers af mod-

erne danske Digtere.' Eller 'Først reciterede Hans Hartvig Seedorf selv magtfuldt sit berømte Svanedigt.' Og 'Før Aftenen sluttede, reciterede Seedorf endnu et Par af sine prægtige nationale Digte, deriblandt det sidste, han har skrevet: Mit Fædreland kom mig i Nat i Møde.' Det var retorikken der fik sit.

Men jeg mødte den første digtoplæsning der slog mig helt omkuld. Den unge Lily Weiding læste Gunnar Reis-Anderssons digt Sne. Det sad i mig. Jeg fik fat i hans værker, fulgt op af Nordahl Grieg og Arnulf Øverland. Mange var til modstandskampen, men ikke kun det.

Og nu finder jeg 'Kampdigt fra Norge 1940-1943' av Gunnar Reiss-Andersen i reolen. Udgivet i Sverige 1943 og mulig at købe i Danmark.

På bagsiden omtales 'en volym Norge-inspirerade dikter av svenska författare med helsidesillustrationer till varje dikt av olika svenska konstnärer.' Den 'säljas til förmån för Norgeshjälpen.' Og titelen? 'En broder i nöd'. Hvad skulle den ellers hedde i de år?

Der er et digt jeg særligt har markeret, Bordbönn i krig. Der står i strofe 3 af ialt ti:

*Jeg takker at fienden er grov og grisk
på alt hvad vi eier av kjøtt og fisk.
Jeg takker i frihetens dyre navn
for slett surrogat og for plagsomt savn.*

Og så den 5. strofe, den har jeg indrammet med lineal:

*Jeg takker. For stundom ser jeg et syn
i blaffet av angstens og vredens lyn,
et syn av det verste som komme kan:
Et velfödd folk i et kuet land.*

Det var min drengelæsning og drengoplevelse af Danmark: et velnæret folk i et underkuet land. Modsat Norge der havde kæmpet. Modsat norske børn der savnede mad. Jeg havde en periode med restriktiv fødeoptagelse og væmmelse ved tanken om 'Et velfödd folk i et kuet land.' Ja, det digt fik mig faktisk til at føle mig skyldig over at der var 'gutes Essen im Dänemark', som vi sagde når de tyske soldater købte ind i forretningerne i Holbæk. Rent undtagelsesvis talte vi lidt tysk, dog kun i negativ sammenhæng.

6. Vi levede med i Finlandskrigene, hele familien, hele skoleklassen. Jeg var ude og samle tøj ind. Først hos nogle direktører der gav store vinterfrakker med pels. Og så i et kvarter af Holbæk jeg ikke kendte. Det var hos de meget fattige, de husvilde. En dame svarede bittert: 'Vi har ikke nok til os selv! Og slet ikke tøj!'

Det var ikke sjovt at tænke over for en elveårs dreng.

7. I sommerferien legede vi med to 'finnebørn'. De var meget aktive, drengen lidt for voldsom for de danske plejeforældre. Og pigen? Mon det ikke var min allerførste betagelse - ikke forelskelse, det var hun for ung til.

8. For de penge jeg fik til min konfirmation i 1942, købte jeg Fröding, Karlfeldt, Bellman og Albert Engström. Nu begyndte jeg at lære digte udenad og forsøgte at tale svensk frivilligt. Lidt senere fik jeg fat i 'mannen utan väg' af Erik Lindegren. I en opgave om sandhedskrav til religionstimen citerede jeg 'sanningen åldras och lägger patience' - det fik de andre til at vågne op. Og så gik jeg ellers i gang med Gunnar Ekelöf.

9. Den historie vi hørte om i skolen, var ikke særligt nordisk orienteret. Vi fik ikke noget helhedssyn på Norge, Sverige, Finland eller Island. Det obligatoriske stof var egentlig kun krigene med Sverige.

Men der skete noget i Holbæk. En mand tog af kassen i et stort firma, han blev ikke meldt til politiet, men han tog til Færøerne. Og en lærer forgreb sig på tiårs drenge, det blev fortiet, og han tog til Færøerne. Var det sådan man behandlede yderområder og kolonier? Det gjorde mig særligt vågen over for hvem man for eks sendte til Grønland - eller til internationale organisationer, ja også til det nordiske samarbejde.

10. På universitet skulle jeg læse oldnordisk, det man korrekt kaldte vestnordisk. Det blev en stor støtte. Nu kan jeg læse Olav Duun på nynorsk, Einar Bragi på nyislandsk, Gustaf Larsson på gut-

nisk, Rói Paturssons digte og Heðin Brús prosa på færøsk og få et bedre forhold til Frödings tekster på värmlandsk.

Skal vi styrke det nordiske, så bør oldnordisk få en stærkere stilling. Det er måske urealistisk, men værd at nævne. Jeg er lige så glad for det oldnordisk jeg lærte, som Peer Degn (hvis I husker ham fra Holberg) var for sit latin.

11. I studietiden fik jeg statsstipendium til ophold i Oslo to gange. Første gang boede jeg på Blindern Studenthjem, senere i Studentbyn. Tønnes Andenæs der skabte Universitetsforlaget, bød mig sammen med sine mange gæster fra Færøerne og Island. Jeg kom hjem hos Torborg Nedreaas og maleren Finn Faaborg. Jeg havde møder med digteren Harald Sverdrup og skuespilleren Rolf Søder på et værtshus ved Majorstun. Og så fandt jeg en kæreste i Studentsamfunnet.

12. I Århus fik vi besøg af velkonverserende og studentikose studentkårsmedlemmer, mellem den Sune Örnberg som jeg genoptog forbindelsen med da jeg kom til Göteborg. Der var få penge til rejse mange år efter krigen, men inden for Norden gik det.

13. Efter eksamen søgte jeg at blive dansk lektor i Sverige, og det lykkedes, selv om stærke personer fra universitetet og generalsekretæren i foreningen Norden ville påvirke professor Ture Johannisson til at udpege en anden - det ville ha' ramt mig hårdt. Det blev gode år 1957-1962. Jeg underviste i dansk på universitetet og besøgte som 'extraknäck' mange gymnasier og foreninger rundt om i Sverige.

14. I 1962 begyndte mine regelmæssige rejser til Finland med kontakter til Bo Carpelan, Lassi Nummi, Lars Huldén og læsning af Paavo Haavikko og Eeva-Liisa Manner. Og efter min debut fik jeg berøring med mange andre. I 1964 præsenterede jeg konkrete billeddigte af Kurt Sanmark, Gunnar Möllerstedt og Åke Hodell i tidsskriftet 'Digte for en daler'.

15. Fra 1965 begyndte jeg at komme regelmæssigt på Biskops-Arnö, også som lærer på debutantkursus.

16. Som lyrikkritiker 1963-67 i Jyllands-Posten og 1970-79 i Politiken lykkedes det mig at placere mange anmeldelser af digtsamlinger fra Island, Norge, Sverige og Finland - trods skeptiske redaktionssekretærer.

17. I årene som professor i moderne lyrik ved University of Illinois og ved Indiana University deltog jeg i det stærke nordiske sammenhold der opstår ude i verden. Der var en nyttig institution der hed Scandinavian Tea Party en gang om ugen. Det var spændende at møde en naturvidenskabsmand der havde lært tibetansk, tyrkisk og dansk fra en serie ophold som forsker, han var en af de mange der gerne ville holde deres nordiske sprog ved lige. En anden var professor i astronomi og mormon, han havde lært sproget og taget sine to år og stemt dørklokker i Danmark. Jo, der var sammenhold i USA mellem folk fra Norden og dem der havde lært et nordisk sprog.

Hvert punkt kan udbygges. Jeg har haft den lykke at nordiske kontakter blev en naturlig og selvfølgelig del af mit skrivende liv. Jeg fik holdepunkter for en fællesnordisk identitet ikke alene ved at læse ældre forfattere som Snorre og digteren af Vølvens Spådom, Ewald og Grundtvig, Aasen og Ibsen og Stagnelius og Strindberg. Jeg læste også Halldór Laxness, Heðin Brú (ved siden af William Heinesen), Hans Anton Lynge og Pentti Saarikoska - og traf mange der besøgte Danmark eller når jeg besøgte andre dele af Norden. Jeg havde endda det privilegium at kunne lave radioudsendelser med mange, især fra Færøerne, Kalallit Nuunaat, Sapmi, Finland og Sverige.

Men hvordan skal jeg sætte mit forhold til det nordiske på en formel? Ved nogle modeller?

2. Syv afstande

Lad os tænke i en model med syv afstande, den nordiske er en af dem.

■ 1. *Den villa* mine forældre byggede i 1933 og flyttede ind i, hedder 'Reden'. De havde været meget aktive som bygherrer, far kunne ikke lade arkitekten tegne i fred, der kom stadig nye ideer

i middagspausen.
Jeg gik på togt (-digte, 1972 side 5):
*hul i hækken, dreng stod bag
nyt land, jeg fem år gammel, hul.
husker der var pige osse
husker ikke at
men det fortalte mor, og mange gange
ud i haven, hul
i hækken, ind igennem, slåsse
med den dreng
hvorfor? fordi han havde
søster? fordi? fordi?
fordi vi skulle slås*

■ 2. *Gaden: Hegnet.* ('fuglens flugt i halvkrystal', 1974, digt 1.2)

*en mand vi kaldte Pindsvin,
han talte aldrig til os når han puslede i haven.
apotekeren træt og værdig,
mindre end sin høje kone. bilhandleren kunne
spille fodbold. elektrikerens
kendte vi en smule. huset ved siden af
skiftede tit beboere. alle var de
det som vi kaldte fattige og børnene
legede sammen i flok, ikke med os andre*

*i haverne skar man roser, i stuerne
var der vaser. Pindsvin havde meget
store vindruer og ferskentræer.
hos apotekeren stod vejens ægte kastanje
ved en lille kunstig sø*

*der var smuthuller og gode haver,
huler, lysthuse. vi kunne stå
og kikke på skæve aftener. vi cyklede
rask over fortove uden fliser. der var
næsten ingen biler den gang før krigen.
der var mælkeemand med hest. der gik
slagterbude med store kødtrug.
hjemmesygeplejersken kom på en meget høj
damecykle. jeg var morderlig flink hvis jeg
ville hente noget til hende, men jeg stak af*

*vejen var stille. der var ingen gadekampe.
ingen måtte ned med nakken. der var
plads i haverne. der var plads på brede
fortove, masser af plads. hækkene blev
klippet, æbler højtideligt plukket.
der stod stiger. folk rensede selv
tagrende, fejede selv gade og fortov.
koks blev båret ind af en mand
med sæk over nakken. kartofler for en vinter
blev lagret op, spirer skulle pilles af.
træer blev podet, der kom læs
af hestegødning, georginernes knolde
blev gravet op før vinteren, havelåger
blev malet, der kom synlige
numre på. sommermøblerne stod stuvet
i lysthuse, vinterkolde.*

der boede en stille dreng hvor bakken begyndte,
han gik i klasse med store Jytte.
længere oppe var Bøvs som altid vandt
kugler og glansbilleder. han blev
ensom af sejre, aldrig fanget i at snyde.
vi kunne ikke lege i hans have, der var
kun roser, kartofler og fliser.
de strenge hjem var ens, ikke
rigtigt varme om vinteren, store hvide
gardiner, karnapper, tunge møbler,
en evig lugt af fernis og rengøring,
ingen parfume, aldrig læbestift
men indædt orden

hele familier gik i haven sammen
glædeløst, den skulle være pæn
når gæsterne kom. børn vaskede hænder
for at sige goddag. de havde lært
at bukke. de lod ikke forældrene sige tak
hen over hovedet på sig

der var flagstænger, røde flag sad
op mod guldknopper, liner slog mod stangen

nu og da lå et hus ubeboet nogle uger,
en have var tom, rullegardiner var nede.
hvad manglede der på vejen? det var ikke mange
der holdt ferie i de dage

hvert år kunne man læse i en lille bog
hvad alle betalte i skat.
intet var mærkeligt, undtagen at Pindsvins
søn var kommunist. det forstod
apotekeren ikke

Måske kan det læses som en identitet på vej, uanset det ikke er skrevet med det særlige formål. Nogle år efter kom der en udvidelse af hjemmet. Det fik navnet 'Sommer-Reden' og var et nybygget sommerhus ved Løserup Strand. Det ligger på en høj skrænt ved vandet og har udsigt over den store 'Yderbredning', den brede del af Isefjorden med sigtelinier til Kongsøre, Rørvig, over Orø til Kyndbyværket og helt til Roskilde Domkirke. En meget stor og åben natur. Der kæmpede jeg mig igennem 'mannen utan väg' som slet ikke er så let endda.

■ 3. Byen: Holbæk og udenfor (-digte, 1972 side -17 og 18):

men byen er stadig en by, en skævhed
i mit hjerte, et muddermøj for gammel
bitterhed, bund i mit sprog

xxx

jeg selv, stilfærdig Georg Gearløs
i sproget
på grønt og blått papir
og uden:
Orø rundt i aalborgjolle
aflæse havets
mange øjne, bundens eventyr
det syngende vejr, de lave holme
Lindholm, Langø, Kirsebærholmen, Rønnen
med lyse skrig og mågeæg

xxx

*Holbæk, denne langagtige fjordby fra min barndom,
Holbæk sanset af mine danseskolekammerater der ikke har udtrykt sig*

*og den nyreformede sø i Østre Anlæg med vadeplads i den ene ende,
svaneø i den anden
og den mærkelige gade Labæk som nu er blevet gjort almindelig
og Centralskolens pavilloner med store vinduer ud mod Markedspladsen
og havnesporene der lugtede sødt af spirende majs*

*og de mange meget forskellige sejl når der var kapsejls med
rummelige handicap på den to kilometer brede fjord - allersidst
kom søspejdernes ålborgjolle*

*og Smutpeder der altid sad med en af pigerne fra klassen på
skødet (de konkurrerede om pladsen)
og den distræte skoleinspektør Rønnow-Jessen hvis eneste kontakt med os
var spanskrøret*

*og Dan der blev nødt til at være stille fordi hans forældre
tilhørte Den apostolske kirke
og Egon med flyveører der var fuld af gode historier
og Kristian med de daskende arme der blev mobbet af lærerne - hans
bror var kommunist
og den gamle mand med det stive ben der gav småpiger slik
og de mange afpermitterede officerer der luskede rundt til deres
uniformer var slidt op.*

Det er streger til mit både klare og rodede forhold til Holbæk. Det er stadig bund i mit sprog. Jeg taler med odsherredpræg. Og naturligvis sagde jeg Muddermøjet om lossepladsen. Men det er mere specielt at jeg fastholdt sproget da jeg kom uden for miljøet. Det vil første gang sige Stenhus kostskole. Det var almindeligt at der skete et sprogskifte i retning af rigsmål og fremgang i verden. Og det blev skarpt observeret af kammerater og mange forældre. Solgte drengene i Holbæk deres sproglige sjæl når de kom på velhaverkostskolen som dagelever? Det var en sprogpolitisk stillingtagen. Og jeg valgte at holde fast, ikke glide bort fra holbæksk, ikke svigte mine venner der ikke fik det privilegium at komme i gymnasiet. Og det sidder så fast at jeg ikke siden har kunnet revidere det. Ikke da jeg kom på universitetet, ikke da jeg skulle undervise i normaldansk i udlandet, ikke da jeg begyndte at arbejde med tv og radio. At begynde at 'tale fint' ville betyde forræderi. Sådan ville mine kammerater og jeg selv opleve det. Uden tvivl forstærket af at det skete under besættelsen - det var en tid da ingen måtte være forræder.

■ 4. Landet: Danmark

Romantikken startede som universel ('over-global') hos Schack von Staffeldt, blev nordisk hos Adam Oehlenschläger, blev lokal efter 1824 hos Poul Møller og Johan Ludvig Heiberg, national hos B. S. Ingemann og de mange malere (også fra 1824), men nordisk hos N. F. S. Grundtvig og Carl Ploug

Og mit forhold til det danske blev under besættelsen til en antitysk bevidsthed. Men min danskhed kunne ikke knyttes til sange man havde i den nationale tradition med 'for Kunst og Kamp kræver stadig Staal' eller de nye sange som 'gå til Modstand alle danske, alle Mand som én, og gør Danmark frit' - for det var et sprog fuldt af fraser.

Sådan var det for mig og min generation i mange år.

Men det ændrede sig efter 1975 under mit første besøg i Grønland.

Jeg oplevede hvor betaget mine ellers helt fornuftige venner kunne blive ved at se en stensamling der dækkede et skelet. De blev stille og alvorlige: en gammel grønlænder! Kunne jeg genlæse en række digte og sange fra Guldalderen og de slesvigske kriges tid, ikke blot som svag lyrik men som stærke og nødvendige følelser? Kunne jeg se med nye øjne på malerierne fra første del af 1800tallet? Kunne jeg opleve denne nationale arv med en ny alvor? Hæfte mig mere ved udtrykkets nødvendighed end ved dets form?

Det fik jeg lejlighed til at udfolde i to historiske romaner. De finder sted da Danmark var meget sårbart og der var store trusler udefra, i 1857-59. Den såkaldte 'helstat' var en umulig konstruk-

tion, vores folkekære konge var en dårlig brik i det storpolitiske spil, og de ledende magter var urolige for Danmark der var det eneste land i Europa med lige og almindelig valgret (for mænd) - det skulle nødigt smitte. Og der gik rygter om at Preussen og Sverige ville dele Danmark, Jylland til Preussen, øerne til Sverige. Jeg skrev romanerne i nogle år hvor jeg oplevede EU som en påtrængende trussel, hvad skulle vi der?

I romanerne 'Mer end meget' og 'Salig rolig sagte sød' har jeg udfoldet denne sårbare danskhed som jeg også kendte fra besættelsestiden, set naturen med sårbarhedens øjne og de følelser man kan ha' når man frygter at miste både folkestyre og selvstændighed, og når naturen bli'r forurenede af fremmede magter, så man ikke mere har nogen glæde ved den.

■ 5. Kulturkredsen: Norden

I forlængelse af det historiske greb vil jeg gerne læse et digt der er skrevet til Nordisk Højtid 13. januar 1849 - efter enevældens fald men før grundloven blev vedtaget. Forfatteren er Carl Ploug:

*Vi love da i Lagets Gammen:
Nordens Held og Hæder, Magt og Pris
Maalet er, hvortil vi stræbe sammen,
hver i sit, paa ærlig nordisk Vis!
Frihedstemplet rejst med høje Buer!
Rets og Sandheds stærke Værn derom!
Og derinde kydske Alterluer
straalende fra Skjønheds Helligdom!*

I 1868 levede man med skuffelsen over at 'vore skandinaviske Venner' ikke kunne støtte os mere i krigen, og over tabet af Slesvig (tabet af Holsten var ikke noget rigtigt 'tab'). Nu skrev Carl Ploug:

*Vi har ej bygt til Skam og Last,
ej ødt vor Kraft og Møje;
thi Nordens fælles Borg staar fast
med sine trende Fløje.
Om fix og færdig den at se
os Lykken karrig negter,
nu vel - saa ved vi, det vil ske
ved Daad af yngre Slægter!*

Det er udtryk for resignationen. Nu måtte skandinavismen gennemføres af nye generationer. Efter 1864 måtte alt håb investeres i fremtiden. Men håbet var klart nok.

Og siden har der været politiske nederlag og kulturelle resultater.

Der var en nordisk møntunion i kraft fra 1877 til 1914 - den overlevede ikke den første verdenskrig. Og forsøgene på at overføre suveræniteten til overstatlige nordiske myndigheder fik ikke 'nævneværdige' resultater, som der står i Encyklopædien. NORDEK - nordisk økonomisk samarbejde - blev forhandlet 1968-70, men Finland kunne ikke gå med af hensyn til Sovjet. Og SKANDEK - toldunion uden Finland - faldt også. En fælles militærpolitik var lige så utænkelig. Men der kom et vigtigt lovsamarbejde i gang. Og så det kulturelle. Man kan godt sige det storpolitisk harmløse, men ikke desto mindre meget værdifulde. Det kunne - og kan - ikke blive til et fællesnordisk sprog, men de nordiske sprognævne kan gennem samarbejde muligvis gennemføre at man optager nye ord og tekniske udtryk i en fælles form, resultaterne er dog ikke imponerende. Derimod skulle den interne sprogforståelse kunne øges, men andre nordiske sprog er ikke det eleverne prioriterer højest i skolen. Og heller ikke det lærerne er tryggest ved at undervise i.

Når der ikke kunne ske suverænitetsafgivelser inden for Norden, så skal de ske inden for EU. Men her kunne man tænke sig en fælles nordisk linie. Den har endnu ikke vist sig i de tunge sager, landenes afvigende særinteresser vejer tungere. Men man kan glæde sig over samarbejde om enkeltsager som miljøproblemer og åbenheden i EU - men det er nok tabersager, stærke kræfter arbejder for resultater der virker som tilbageskridt. Mon ikke de nordiske lande kommer til at acceptere miljø- og offentlighedskrav inden for EU der er ringere end dem de har og meget ringere end det rimelige.

Jeg hører til dem der aldrig har troet på fælles nordisk militær eller fælles økonomi. Men jeg søger over at det man kan kalde et nordisk samfundssyn tilsyneladende vil få mange skuffelser inden for EU. Dybest set er der næsten et faktisk veto i EU mod at det nordiske samarbejde udvikles politisk.

■ 6. Den kulturelt-politiske enhed: *Europa*.

I mange år gik Danmark enegang i EF/EU - og de andre dele af Rigsfællesskabet sagde pænt nej tak, så Færøerne og Grønland står udenfor - hvad der ikke betyder at EU-funktionærer ikke har fundet gode anledninger til at ta' på betalte rejser til de attraktive steder.

Men nu er Sverige og Finland blevet medlemmer, endda uden de forbehold der var et rimeligt flertal for i Danmark.

Oprindeligt stod der ikke kultur på EFs dagsorden. Det blev stille smuglet ind som undersøgelse af kunstneres sociale forhold. Danmark forholdt sig kritisk afventende. Men der kom midler til kultur, og der kom en mere pragmatisk holdning: man kunne finde nogle penge hvis man gad arbejde sig gennem et bureaukratisk vildnis.

Det er vel på vej at vores dagligdag som mennesker og kunstnere bli'r fyldt med en europæisk dimension. Nogle af de områder for fællesskab der blev diskuteret men ikke kunne gennemføres i Norden, kan nu realiseres på europæisk plan, stærke sektorer som forsvar, økonomi, fælles lovgivning og fælles domstolsafgørelser.

Måske kan tre lande i Norden stadig fastholde et kvalificeret fællesskab på vigtige områder inden for det europæiske system. Måske kan de ikke - selve sammenholdet er egentlig i kronisk konflikt med den europæiske identitet. Der er ikke i længden plads til nogen nordisk profil inden for Europa. Men det kan der siges at være på det globale plan.

■ 7. Det store perspektiv: *det globale*

Ved internationale møder er det naturligt at de nordiske delegater finder sammen. De taler godt med hinanden, de har et vist fællesskab i holdninger, ofte holder de sammen ved afstemninger. Det gælder i hjælpearbejde rundt om på kloden.

De storpolitiske forhold som USAs støtte til at indsætte diktatoren Pinochet 11. september 1973 i Chile kan de ikke gribe ind i. Men de har været førende i boycotten af apartheidstyret i Sydafrika - trods hjemlige erhvervsinteresser. Og på de politisk mere harmløse områder som bistandshjælp kan de nordiske værdier udfolde sig smukt, både i form at støttens højde pr indbygger og i forhold til udviklingen af ekspertise i den praktiske udformning af støtteordningerne - og måske mindre forurenede af erhvervsinteresser og urene bihensigter end i ikke-nordisk bistand, og måske også mere kritisk over for korrupsion hos modtagerne. Det er i hvert fald en tro vi vistnok kan ha' i fred. Der er for mig at se visse, naturligvis begrænsede, muligheder for at det globale arbejdsfelt kan styrke den nordiske samhørighed hvor man ikke taler hård politik men menneskesyn - i modsætning til forholdet til EU.

3. Historisk tilbageblik, Grundtvig og Skandinavismen

Der har længe været en inspiration for mig til at overveje det nordiske i historisk sammenhæng og med et bestemt udgangspunkt.

Griber vi tilbage til 1832, møder vi en stor og underbygget vision hos Nikolaj Frederik Severin Grundtvig. Den kom jeg ind i da jeg ved Århus Universitet i 1948 holdt to forelæsninger om Nordens Mythologi, 2. udgave, 1832. Det er for mig stadig 'bogen' i Grundtvigs produktion og i en gennemtænkt nordisk identitetsforankring. Grundtvig havde været i England og fået et 'universalhistorisk' perspektiv på menneskets gøremål i verden, efter min mening stærkt influeret af Friedrich Schillers prosaiske skrifter.

Han bruger to modeller som jeg gi'r navne.

Model 1: 'De tre livsaldre'

Den første tankemodel har med vores udvikling at gøre, både som individ og - overraskende nok - som national kultur.

Vi skal være børn før vi bli'r unge, og unge før vi bli'r gamle.

Barndom-ungdom, manddom og alderdom skal komme i en rigtig rækkefølge. Vi skal ikke blive 'gammelkloge', svensk 'lillgamla', finsk 'pikkuvanha'. Vi skal ikke forklare før vi drømmer og oplever.

En kyndig anmelder der bruger bogstaverne å og ö, refererer denne tanke i 1835:

"Han antager da, at der i ethvert Menneskes Liv kan adskilles tre Tidsrum: *Ungdommen* (hvortil regnes Barndommen, for såvidt denne kan høre til Menneskets fuldbevidste Liv), i hvilken Mennesket drømmer om sin Fremtid og bygger Planer for den, prøver og øver sine Kræfter; *Manddommen*, hvori det elsker og hader, attrår og afskyr, arbejder og virker, samler og adsplit-

ter, bygger og forstyrrer; og endelig *Alderdommen*, da Mennesket søger Hvile og ønsker Fred og Ro, lever mest i Erindringen og i Betragtningen af det henrundne Liv. I disse tre Aldre hersker også, efter hinanden, de tre Grundkræfter i Mennesket: *Fantasi* (*Indbildningen*), *Følelsen* og *Forstanden*, saaledes, at i Ungdommen har Fantasi Overmagten over de andre, i Manddommen Følelsen med hele sin Hær af Lidenskaber, i Alderdommen Forstanden eller Fornuften, hvad man nu vil kalde den; Grundtvig kalder den passende for Efertanken. Ligesom de tre Aldre gå over i hinanden uden bestemte Grænser, således fortrænges og afløses også den ene herskende Kraft *efterhånden* af den efterfølgende. Men disse tre Kræfter følge ikke alene *efter* hinanden, de fremgå også *af* hinanden og arve hinandens Herredømme, som Sønnen Faderens; og hvor forskellig end den enes Værk og Væsen er fra den andens, så er dog den Ånd, som besjæler dem og går igennem deres Regeringer, den samme. Med andre Ord: i en sund Natur og et sundt gennemført Liv må disse tre Kræfter og Aldre således afløse hinanden og gribe ind i hinanden, at en kendelig Enhed går igennem det Hele, så at, hvad Barnet og Ynglingen i sin Fantasi drømmer om og higer efter, det skulde Manden i sit Liv også nå og udføre, og det skulde den Gamle klart overse og forstå i dets Sammenhæng og Betydning.”

“Overfører vi nu denne Betragtning på hele Menneskeslægtens og de enkelte Folkefærds Levnetsløb, så vil vi efter Grundtvigs Påstand ganske tydelig genkende de samme tre Aldre og den samme indre Overensstemmelse og ydre Ulighed imellem dem. Således vil enhver, om han end ikke formår med ét Blik at overskue helle Menneskeslægtens Historie, dog uden Tvivl let indrømme, at *forholdsvis* er hele *Oldtiden* Fantasiens Alder, *Middelalderen* Følelsens, og *den ny Tid* Forstandens eller Efertankens; ligesom det heller ikke lader sig nægte, at Oldtidens Litteratur er den mest *poetiske*, Middelalderens den mest *historiske*, og den ny Tids den mest *filosofiske*.”

“[Ebræerne] havde da deres Fantasi-Alder i Patriarkernes Dage; med Moses og hans Lovgivning begyndte deres Følelses- og Dåds-Tid, der strækker sig ned til kong Salomon; efter ham kommer Forstands-Tiden. Hos Grækerne danner Solon Grænsen mellem Fantasiens og Følelsens Herredømme, og fra Aleksander begynder Forstands-Tiden, sådan som den var, følger Grundtvig til, med den aleksandrinske Bogsamling og den tilsvarende Højskole.”

Det munder naturligt ud i et program for undervisning.

Vi skal høre og læse myter som børn og unge, dramatiske værker med handling i vores manddom, og så gemme den filosofiske afklaring til sidst.

Hvis vi læser gammelmandsværker som unge, så vender vi tingene på hovedet og bli'r 'lærde abekatte' - som Grundtvig kalder det.

Denne model får store konsekvenser i Danmark. Man skal ikke vente eller kræve afklaring hos børn og unge, og der skal være plads og ret til en gæringsperiode (gerne med højskoleophold). Dr. William Michelsen formulerede det på en meget konkret måde. Han sagde at i nogle andre lande (han nævnte Frankrig og Sverige som eksempler) forventede man at unge kunne give en logisk forklaring på deres følelser.

Men i Danmark havde man, sikkert som følge af Grundtvig, en anden holdning: de unge fik lov at være unge, være i 'gæring', være søgende, 'finde sig selv', kunne udtrykke sig nuanceret om følelser.

Model 2: 'Tre kulturelle navlestreng'

Grundtvig mener at vi finder vore identitet i tre positive relationer. Vores religiøse side i forholdet til Bibelen. Vores forhold til kroppen og det almenmenneskelige, den 'naturiske' side (som han gerne vil kalde det) i forhold til den græske kultur. Og vores historiske bevidsthed i forhold til det nordiske.

Vi placerer os i forhold til religionen, naturbilledet og historien.

Religiøs forankring	Menneskelig forankring	Historisk forankring
Tiden før Moses	Græske myter	Nordiske myter i Eddaen
Moses og tiden efter	Græske dramaer	Nordisk saga, middelalder
Fra Salomon og siden	Fra Sokrates og Platon	Oplysningstid

De to modeller kan fint forenes, så vi får et skema med ni rum.

4. Nordens fire myter

Jeg vil gerne bringe nogle tekster fra et tv-program om de nordiske sprog - eller rettere 'sprogene i Norden' - som jeg omdøbte det til.

Min proportionering blev nok lidt uventet for bestillerne, de nordiske radiofonier. Jeg fortalte ikke vitser om misforståelser mellem danske og svenske, men brugte et andet perspektiv.

Jeg sagde at der er fire mytologier i Norden: den grønlandske, den samiske, den finske og den nordiske.

De er principielt undertrykt, religiøst af den kristne og kulturelt af den græske. Men i formningen af den nationale identitet er de hentet frem. De blev centrale for store kunstnere i 1800-tallet og er det delvis stadig.

Danske har både Odin, Sokrates og Jesus i blodet, men ikke Kasapek, Stallo og Väinämöinen. Vi kender både Odins ravne og Leda med svanen, både Yggdrasil, hamadryader og den brændende tornebusk. Vi har på en måde gennemlevet Balders død, Patrokles' forfærdelige straf og Jesu lidelseshistorie. Vi kender Ragnarok, kaos og Johannes' åbenbaring. Og i Grønland har man både Havets moder og Habakuk i bevidstheden, i Sapmi både Stallo og Læstadius, i Finland både Sampo og hihulitterne.

■ Grønland til billeder af storsien

I de fjerneste tider

var der kun himlen.

Så kom der et voldsomt skred

sten og grus og jord faldt ud af himlen

Det blev til Jorden.

Af Jorden opstod der mennesker

Men det var mørkt

og folk fandt mad på deres affaldsdynger

En dag råbte en gammel kone:

Gi' os lyset!

Og hun vidste ikke hvad lyset er

Men lyset kom, og folk så hvor smuk Jorden var

Mennesker kunne ta' på herlige rejser

de kunne finde nye bopladser

Men der manglede noget der kunne gøre glæden fuldendt

Så råbte en gammel kone:

Gi' os døden!

Og hun råbte det uden at vide hvad døden er

Med døden kom glæden over livet

Siden har det vekslet:

digtning, sang og fest

liv og død

sorg og glæde

lys og mørke

■ Sapmi til film fra Altaelven

Jupmele skabte verden

Han gjorde den smuk og god

Bjergene blev dækket af sølv og guld

Der var blomster i dalene

Alle grene var friske

ikke et blad var vissent

Der voksede kød og ost på grenene

Der kom mælk fra kilderne

Jupmele gav verden til sin søn Solen

Hvor du hersker, sagde han,

er der ikke mørke og nat

ikke kulde, ikke sorg

Der var to brødre: Naevi og Adtjis
Og Adtjis ville eje alt
og tog til sidst jord fra Naevi
og dræbte ham

Men da kom der et skrig fra skoven
Der kom uhyggelige væsener frem overalt
fra revner og sprækker
fra moser og sumpe
Og Adtjis' kone slap alle sygdomme ud

Solen vendte sig bort og græd
og Jupmele blev vred og bedrøvet
Og så gemte han sine gaver:
han vendte bjergene
så sølv og guld kom under overfladen
Han satte kødet på dyrenes kroppe
og lærte dem angst så de kunne flygte
Han gav fiskene finner så de kunne svømme bort
Han lagde mælken ind i dyrenes yvere
Jupmele mente at nu skulle mennesker arbejde
Men de skulle også huske Naevi og den gode tid
Så han lod skægget på rendyrhannen vokse
Det blev blødt og langt
og rummede alt lys i sig
Og Jupmele lærte menneskene at lægge det under spædbørn i vuggen
Og han kaldte det naevie

De skulle altid huske den fordums lykke
ved hjælp af sproget

■ **Suomi ledsaget af luftfotos**

Luftens unge datter bevarede længe sin uskyld
men blev så vugget af havet
og gjort frugtsommelig af blæst og hav
men i 700 år fik hun ikke noget barn
Hun be'r til Ukko, den høje gud,
om han vil forløse hende
Så kommer der en vildand
Den lægger seks guldæg og et jernæg
Så ruller æggene i havet
Måske knuses de?
Nej, de forvandles

For den nedre del af ægget
blev til jorden i det lave

Og den øvre del af ægget
blev til himlen i det høje
Æggeblommens øvre halvdel
blev til solen for at stråle

Æggehvidens nedre halvdel
blev til månen for at skinne

Det der broget var i ægget
blev til stjerner højt på himlen

*Det der dunkelt var i ægget
blev til lette skyer i luften
Og så kan den unge kvinde forme Suomi:*

*Hvor hun vendte hænderne nedad
byggede hun pynter og odder*

*Hvor hendes fod berørte bunden
blev der gruber til fiskene*

*Hvor hun ellers væltede sig fremover
dannede hun havets dunkle dybder*

*Hun former de flade strande
hun danner fjordene med sit hoved
hun danner klipperev og undersøiske skær*

*Nu er himlens støtter rejst
havets holme ligger der
Hendes ord har skabt det hele
der er farvepragt i stenene
der er furer over fjeldet*

Nu kan digteren Väinämöinen endelig fødes
Ordene har skabt verden
Det første menneske digteren fuldender den

■ Nordisktalende lande

*Ymer var til i tidens fødsel
Der var ikke sand eller sø
eller svale bølger
Der var ikke himmel
Der var ikke jord
Der var ikke græs eller strå
Der var kun Ginnungegab*

*Af Ymers kød blev jorden skabt
Af hans blod havet
Af hans ben bjergene
Af hans hovedskal skyerne
Af hans hår skovene
Af hans øjenbryn skabte de gode guder
Midgård til menneskenes børn
og hans hjerne blev til
stenhjerter for jætterne*

5. Nyboernes mytebaggrund?

Hvilke kerne 'nyboerne' lægge ind i identitetsmodellen? Og i livsaldermodellen?

Der vil komme både Muhammed og Buddha, både ubuntu og kristendom, både shamaner og forskellige paver og præstepolitikere.

Det vil jeg stille som spørgsmål til de nyboer jeg møder. Jeg vil gerne bringe samtalen ind på den allerbredeste baggrund.

Men kan man undervise i det? Man omdøber faget 'kristendomskundskab' til 'religion'. Men kan en lærer fortælle om alle de mytologier elevernes familier lever med? Og vil en dansk lærer være den rette?

Bag alle sprog ligger der store myter.

For mig personligt betød det meget at jeg som tiårig læste om Buddhas fødsel. Hans mors drøm blev diskuteret med 'fireogtresindstyve fremstående brahmaner', ved undfangelsen viste der sig

'de toogtredve undere' - men i bogen var der kun nævnt de første nitten, og det skuffede mig. Men det jeg husker mest var at Dronning Maya bar ham ti måneder 'i sit skød som var det olje i en skål.' Det var en sammenligning der satte tanker og følelser i gang, og det blev en religion jeg syntes meget godt om.

Og hvad sagde den unge Buddha der havde ladet sig føde på jorden? Da han havde gået syv skridt, råbte han: 'Jeg er den første i denne verden!'

Den unge læsning gav vel ikke nogen forståelse men en fornemmelse for Buddhisme, og det betød at jeg langt senere da min ven Knud Hvidberg kom hjem og hed Swami Viseyanda, kunne snakke med ham så han udbrød: - Hvor ved du alt det om buddhismen fra? Sagen er at jeg ikke vidste så meget, men måske var der stiltfærdigt bygget noget på den tidlige læsning af 'som var det olje i en skål.'

Senere har jeg været nær ordet 'ubuntu'.

En sydafrikaner i Durban skulle til seminar på Grundtvigs Højskole.

Jeg spurgte om det kunne bruges i hans land.

Ja, sagde han, kan man udvide Grundtvig med ubuntu, så er der grobund for det.

Det er et ord der findes på de to hovedsprog xhosa og zulu og i formen ubuntu-botho bruges i sotho. Det bygger på stammen -ntu der danner ord der forholder sig til mennesker.

Det bruges til at sætte grænser: 'To the Bantu the Europeans, probably because of their materialistic outlook, lack the essential quality of human beings, which is best conveyed by the Zulu word 'Ubuntu' 1953.

Og Desmond Tutu siger i *Is it possible* 1991: 'It seems to me that we in the black community have lost our sense of ubuntu - our humanness, caring, hospitality, our sense of connectedness, our sense that my humanity is bound up in your humanity'.

Samme år skriver forfatteren Don Mattera: 'I write to encourage compassion, empathy and humanism (ubuntu/botho) ... I believe I am a humanistic poet'.

Jovist. Det er et centralt udtryk for menneskelige værdier. Stephen Biko blev i 1978 omtalt som 'The man of 'ubuntu''. Og en person i Soweto omtales i 1982 sådan: 'Bra P. possessed that rare quality Africans call ubuntu or botho, which is the sum total of human values as Africans understand them.'

Eller det hjælper over en svær tid. 1983: 'In some black areas it's the second, third or fourth year of drought. What keeps the people going is buntu, an almost untranslatable word meaning caring, compassion, love.'

Og 1986: *Capitalism with siza and ubuntu, two Zulu words which can be translated as 'capitalism with a human face'.*

Et arbejde med nøgleord kan uden tvivl gi' os både forståelse og fornemmelse for de afgørende værdier hos 'nyboerne'. Det er den metode Vilhelm Grønbech brugte for at karakterisere nordboerne i det store værk 'Vor Folkeæt i Oldtiden', på en måde den bredest forankrede bestemmelse af det nordiske jeg kender til.

Men man kan ikke sætte alle 'nyboer' til at læse Grønbech. Og man kan ikke få alle danske til at åbne sig for forståelsen af ubuntu og andre nøgleord for andre kulturer.

Det er deværre ikke let at svare ja til K. Mkhize når han i 1998 spørger: 'Is it possible to commercialise Christmas and Ubuntuise it for mankind?'

Er der særlige nøgleord vi skal se nærmere på for at forstå vores afstand - og nærhed - til nyboerne og håndtere en vanskelig balance mellem integration og den medbragte kulturs overlevelse?

Er det ord som ære, æreskrænkelse, hævn, arrangerede ægteskaber?

Det er noget vi kender fra det ældre Norden. Hvad handler de islandske sagaer om? Om stærkt familiesammenhold i en svag statskonstruktion. Om legitime hævnakter.

6. Den sproglige identitet

Inden for identiteten har vi variationer og troskaber vi skal værne om.

Mit eget sprog er bundet til Holbæk. Det er sket fordi jeg var i en politisk situation hvor jeg ikke kunne svinge det til fordel for en mere neutral og overklassenær udtale.

På samme måde har jeg oplevet sprog bundet til stedet. I Torsby i Värmland er drengene tidligt med på elgjagt, 15 år er vist grænsen. Og de kan fortælle om det. Ikke på rigssvensk, slet ikke, men på värmlandsk. Og det har stor værdi at det er sådan.

Da Ingemar Johansson blev verdensmester, svarede han på det afgørende spørgsmål på tv med et ord der ikke er rigssvensk men ren göteborgska: 'jag töt till honom', jeg puffede til ham. Stor jubel, stor troskab mod oprindelsen.

Men både värmlandsk og göteborgsk har et forhold til den nordiske identitet. Det er ikke globale svar, som en strofe af Bod Dylan havde været - en løsning der nok ligger mere ligefor hos unge. Det skal jeg ikke fortænke nogen i.

Sproget er et nuanceret udtryk, så nuanceret at jeg nok ikke har oplevet nogen teori eller sprogoplevelse der griber det i dets fylde og ikke er reduktiv. Der er stærke normerende kræfter. Men officielt er der vist ingen der ønsker at en nordisk identitetspolitik skal tromle hen over dialektforskelle, sociolekter, de nordiske bysprog.

Sprogligt har vi en nordisk bund, en undervisning og daglig brug af et såkaldt 'nationalsprog'. Under det har vi lokalsprog vi føler os trygge i, og over det har sproget referencer til andre sprog gennem kodeskift og låneord, lånetanker, lånesyntaxer.

Vi trækker på sproget det sted og i det miljø vi er født og opvokset, og vi trækker på andre sprog i den store verden. Mere på engelsk end på nordiske sprog. Men de er dog med. De er ikke helt yt - i det sproglige samkvem. Men de er heller ikke førende. De sætter ikke dagsordenen. Men kan de komme til at sætte en større del af den? Ikke ved at de nordiske sprognævn anbefaler alle at skrive 'e-post' i stedet for 'email', det er urealistisk. Men der må være andre veje.

Desuden har vi en række kontaktsprog inden for Norden. Jeg har selv beskrevet 'kattegatsk' i en artikel. Det er en sprogbrug der sigter mere på kommunikation end på at tale rene sprog. Der er et minus i sproget ved ord som modparten misforstår eller har lidt svært ved: den danske siger ikke halvfjerds men syvti, ikke nederdel men kjol, ikke taske men väska. Og der er en række sproglige plusser som tydeligere udtale, langsommere taletakt, brug af parvise synonymmer ('et at ordene må de da forstå!').

Hvad har jeg egentlig selv gjort?

Da jeg underviste i dansk i Göteborg 1957-62 sled jeg for at holde det danske rent i svenske omgivelser. Og mine kolleger havde et vågent øre for det: 'Nu talar du väl ren danska?' spurgte professor Ture Johannisson nu og da med et smil. Han kendte problemet, sprogene er så tæt på hinanden. Og det var særlig svært i telefon og over for nye mennesker. Der kunne jeg stiltfærdigt lægge nogle svenske ord ind i et andet toneleje, vejledende oversættelser. Hvis en ikke forstod ordet 'altan', sagde jeg smilende 'balkong' bagefter.

Men i dag bruger jeg rent dansk når jeg læser mine digte op.

I foredrag bli'r sproget gjort tydeligere. Dels ved langsommere taletempo - jeg kunne tidligere føle det som om jeg prædikede. Og jeg vælger at tale i ordpar hvor det ene udtryk er et letforståeligt synonym, der ryger kun undtagelsesvis helsvenske udtryk med, ofte som et kodeskift ledsaget af et smil. Og jeg siger gerne 'ordstyrer' og ikke 'dirigent'.

Men i mundtlig samtale kan det flyde, beroende på hvem jeg taler med. Og nu og da kan jeg indføre svensk slang og tale om en 'macka' eller sige at noget er 'lattjo', eller endog bruge ordet 'alkis'. Og jeg påskønner når man tiltaler mig med ord man selv bruger til daglig, inklusive slang. Så hører jeg også stednavne som 'Mallis' og 'Malmis' og forstår dem når de dukker op igen.

7 En slags sammenfatning?

Der er mange der har arbejdet på at skabe et funktionsdygtigt Norden. Der har været store skuffelser, men der er trods alt skabt et kulturelt system der kan temmelig meget, om ikke alt hvad politikere har turdet håbe på.

Der er over halvandet hundrede års arbejde. Norden er udvidet ud over de 'trende Fløje'. Finland og Island er blevet selvstændige stater.

Færøerne, Grønland og Åland har fået hjemmestyre. Samerne har fået en vis politisk status i sameråd og samarbejde over statsgrænserne. Men der er bevægelse mod større selvstændighed på Færøerne og i Grønland. Og hvornår kommer der en tilfredsstillende politisk ordning i Sapmi?

Der er en tradition det er godt at kende og en situation med en række gode muligheder - og der er kræfter der trækker i andre retninger.

Udgangspunktet hos skandinaverne var en meget stor vision, et sammensluttet Norden skulle vise de højeste dyder, blive et frihedstempel og en helligdom for skønheden, for at trække ord ud af Carl Plougs digte. Og der er formuleringer der virker noget enestående i hvilket som helst samfund, som når Grundtvig siger:

Frihed for Loke saavel som for Thor

Ikke bare den stærke, men også den snu og luskede skal ha' sin frihed. Og sin frihed til at få en arbejdsplads inden for det nordiske arbejde.

Hvordan så det ud for hundred år siden? Den 7. februar 1903 gøres regnskabet op af en norsk professor:

Ordene Norden og Nordisk er i de tre nordiske Riger ikke blevet andet end et ethnografisk og sprogligt Begreb, som for Folkets store Masse er ligegyldigt.

Der har, som vi ved, været gjort Forsøg paa at gjøre disse Navne Norden og Nordisk til noget mere. For mere end 50 Aar siden gik der gennem disse Riger en stærk nordisk Bevægelse, som ikke blot greb Ungdommen, men ogsaa modne Mænd, ja mange af Folkenes ædleste. Den fik sit Udtryk i et skandinavisk Program. Men dette brast, og det maatte bryde. Det maatte bryde, fordi Bevægelsens Ledere kaldte den akademiske Ungdom frem til en umiddelbar Deltagelse i den udenrigske Politik, hvortil denne Ungdom manglede Forudsætninger og Forstaaelse. Programmet maatte bryde, fordi Bevægelsen ikke fuldt ud anerkjendte de Eiendommeligheder, som historisk havde udviklet sig hos de forskjellige nordiske Stammer, men tildels søgte at tildække eller udslutte disse. Programmet maatte bryde, fordi Bevægelsen lod den store arbejdende og næringsdrivende Del af de nordiske Folk næsten uberørt.

Da Ulykken var brudt ind over Danmark, og da den skrigende Modsætning mellem den ramme Virkelighed og de forudgaaende Drømmesyner var blevet klar, vendte rundt om i Norden de fleste sig med Mismod eller med Haan bort fra den nordiske Bevægelse. Det var en dyrekjøbt Lære. Og dog lever disse Navne, Norden, nordisk Sprog, nordisk Kultur endnu den Dag idag i Folkenes Bevidsthed. Ser vi nøiere til, saa vinder de Dag for Dag større Betydning, men paa en anden og sundere Maade end før. Det er praktiske Mænd, som nu i forskjellige Retninger af Næringslivets og den praktiske Virksomheds Omraade skjønner Vigtigheden af Sammenslutning mellem Mænd som har væsentlig samme Interesser i de forskjellige nordiske Lande og arbejder for deres Virkeliggjørelse.'

Læg mærke til at der bevares et håb, selv om det køligt konstateres at det tidligere program måtte bryde. Ideen om Norden må igen forskrives til fremtiden, og foredraget slutter:

'Er der ikke blandt Eder norske Studenter dem, som vil slutte sig sammen og gaa i Spidsen for et Arbejde til Fremme af Kjendskab, Samarbejde og broderlig Forstaaelse mellem de tre nordiske Folk?'

Taleren, som er professor Sophus Bugge, nedskriver i 1903 arbejdsprogrammet til kendskab, samarbejde og broderlig forståelse.

Hvordan skal man sammenfatte det nordiske arbejde i et udvidet Norden i 2003?

For os i dag er Norden nok noget mere praktisk og en række personlige oplevelser.

I 1948 fik jeg det beskrevet af en kulturel initiativtager i Århus som 'Norden det er at nogle politikere besøger en venskabsby og drikker sig fulde.' Det var nok ikke hele sandheden, men en iøjnefaldende side af den.

Det var i de dage da ens frihed til ikke at skåle - uden omstændelig forklaring - egentlig ikke fandtes, det er blevet meget bedre i dag.

Og der er skabt stærke instrumenter til samarbejdet.

Der er en væsentlig del af visse grupper af befolkningen i de nordiske lande der nyder godt af de muligheder der er skabt. Og store grupper der i praksis står udenfor.

Forfattere og billedkunstnere skal ikke klage. Flittige kongresdeltagere heller ikke.

Der er også ting der måske er tabu - og derfor bør nævnes. Enkelte personer der voldte besvær hjemme, har man kunnet slippe af med for en tid ved at tildele dem en nordisk post. Og der er vel ingen udsigt til at politikerne helt opgi'r at spille Sorteper om personer? Tabu slut.

Jeg vil gerne pege på to mere afgrænsede fænomener.

Der er en tendens til at arbejde med negative definitioner af identitet, hvor gerne vi end vil undgå det. De er så vigtige at de må med i billedet.

For Grundtvig var dansk kultur IKKE tysk, IKKE romersk - MEN knyttet til vores skandinaviske brødre (som man sagde den gang kvinder ikke havde valgret).

Måske skal al oplevelse af identitet ha' en negativ modpol, et skræmmebillede. En kunstner er virkelig ikke 'småborgerlig', en officer er virkelig ikke en 'tøsedreng'.

Og Grundtvig var virkelig ikke romersk eller tysk i hovedet, han dyrkede ikke 'drengevidenskab'.

Og grundtvigianere i dag er virkelig IKKE indremissionske, virkelig IKKE bibelfundamentalister. De involverer deres egen personlige identitet i læsningen af bibelen. De læser bibelen med en

frihed som ikke finder nåde i den indremissionske lejr. Der er virkelig sat et skel i den del af befolkningen der er organiseret religiøst.

For *Indre Mission* spiller nordisk mytologi - mildt sagt - ikke samme rolle. Vi har mange danske der ikke udbygger deres identitet med et forhold til den nordiske mytologi - for dem er det heden-skab der står i konflikt med deres hovedforankring.

Så selv om vi måske synes at Grundtvigs model kan gælde for alle i Danmark, så må vi fastslå at der er store forskelle på hvordan hver enkelt trækker på sine rødder, man kan holde sig uden for en eller flere.

For *Grønland* er inuit-kulturen IKKE vesteuropæisk (inklusive dansk) - MEN i kontakt med den fjerde verden overalt, de oprindelige folk i Canada, Alaska, Sibirien, Sapmi, New Zealand og andre steder.

Vigtigt er her et forhold til naturen. Og det indgår egentlig ikke i Grundtvigs model. Han var begejstret for den industrielle udvikling i England - det var 'Nordens heltekraft om igen. Men den miljødelæggelse der fulgte var ikke på dagsordenen i 1832.

For en grønlander må identitetsmodellen udvides, sikkert med en tolkning af dele af grønlandsk mytologi der betegner værdier i den 4. verden og dyb respekt for naturen som vedvarende ressource - der ikke skal udplyndres.

Samerne lægger også afstand til 'det vesteuropæiske'. Deres mytologi falder ligesom den finske også uden for det nordiske.

Det andet fænomen jeg tænker på, er *grænsehumor*, en morskab der bygger på klichéer om vores nordiske naboer. Somme tider udformet i historier om en nordmand, en dansker og en svensker der var oppe at flyve, så skete der noget, og hvad så?

Men ofte blot i form af stereotyper (eller klichéer) om naboerne.

Det gælder både teorierne og dagliglivet. Hvor meget tid bruger danske ikke til at more sig over træk hos tyskere og svenskere som de lægger afstand til. De kan endda bruge kodeskift til de to sprog i deres humor, tale om 'eine grausame Salbe' og om at være 'stilig', et ord der vistnok er positivt i Sverige men parodisk hos mange danske.

Grundtvig har virkelig eine grausame Salbe om dem der falder uden for hans positive kategorier. I undervisningen forbundet med 'skriftlærdom' i latin og tysk, men sans for det levende talte sprog i græsk og engelsk og dansk.

Og hvad tror I ikke inuit (grønlanderne) har af vitser om den vesteuropæiske måde at tænke på, og om danskere, qadlinakkerne.

8. De sidste digte I min tv-udsendelse om sprog i Norden havde jeg valgt nogle korte digte.

■ *Grønland*

*Du tror at danskerne
er gode ved dig
men bag din ryg
lader de dig rådne
på samme måde som
ræven gnaver i ådslet
ved strandkanten
når det er mørkt.*

*Sådan at forstå
at danskerne er rævene
og du er ådslet
ved strandkanten
der taber synet
når det bli'r mørkt*

*Du ser i mørke
De kaster projektørlys på sin nakkehule
og ser din nakkehule
blive dybere og dybere
fordi du er en løgnhals.*

Hold op med at glo
på den unødvendige
kikkemaskine
Parfumen bag
dine øreflipper
får dem til at rådne
Parfumens stank er
som ådslets
der skulper i mørket
i strandkanten

Måske er dit liv
alligevel ikke dit
Det styres af
pengene og danskerne

Men du har ingen bekymringer
Du har jo lidt penge
Du snobber for danskerne
og sammenligner dig selv med dem
Du har gjort
dit liv
til madding for rævene
som aldrig får nok

Du er jo blevet dansker
Du har ingen identitet
Du er en sølle røvslikker

Drik
Frelserens blod
Sælens blod
gør jer alt for stærke
Det kunne være
I blev revolutionære!

Egaluk (et pseudonym)

■ Sapmi

Jeg kløver perlen over
i en rød og en sort del
Jeg gi'r dig den røde
Den røde med erindringer
Du ta'r mod den sorte
Den sorte uden erindringer
Jeg råber til dig:
Har du glemt barndommens frie, lette skridt?
Har du glemt det?

■ Suomi

Det som dagen tog, bærer natten tilbage
i sit lange kæmpefuglenæb
Det bli'r trykket mod nattens
sorte fjer
og alt det der er tabt
strømmer ud af natten
som sort fuglemælk
(Sirkka Selja)

■ *Føroya*

*det regner i valparaiso
og den kolde væde pisker
øjeblikkene til døde*

*det regner i torshavn
og terrorbalancen spejles i asfalten*

*det regner på komponisten
og rytmerne drukner i nodebladet*

*det regner på biblioteket
og der bli'r utæt mellem teori og praksis
(Rói Patursson)*

Jo, når man taler om Norden, pisker regnen øjeblikkene til døde, terrorbalancen spejler sig, og der bli'r utæt mellem teori og praksis – mellem ord og handling. Det regner på det nordiske samarbejde og grænserne bli'r sat af EU.

Vagn Steen

Hamadryade, senere forfattere i antikken skelnede mellem dryader der var knyttet til mange træer og hamadryader der var skæbneforbundet med et enkelt træ.

Hihulitter: læstadianere i Finland, navnet kommer af de ekstatiske råb der forekom under guds-tjenesten.

Ubuntu, citaterne hentet fra A dictionary of South African English on historical principles. Oxford University Press, 1996.

'For din nakkehule er så dyb'. Det fungerer som det danske "du har en sort streg i panden". Det siger man til børn når man tror de lyver. Og både stregen og hullet i nakken er steder man ikke kan se selv. Og hvis man griber efter hullet, så er man afsløret!

'Kikkemaskinen' er naturligvis tv, men Eqaluk ønsker at det grønlandske udtryk overføres på denne måde.

Tanglopperne i øjenhulen. Ønsker man at rense et kranium, så kan man trygt overlade det til tanglopperne. De gnaver det rent og hvidt.

s t
s p t e
s p r t e g
s p r o t e g o
s p r o g t e g o r
s p r o g e t e g o r p
s p r o g e t t e g o r p s
p r o g e t e g o r p s
r o g e t g o r p s
o g e t o r p s
g e t r p s
e t p s
t s

Om forfatteren:

Vagn Steen, født 1928. Studeret nordiske sprog og litteraturhistorie. Lektor ved Göteborgs universitet 1957-62, forsker ved Århus universitet 1963-65, professor i Moderne Lyrik i Indiana og Illinois 1969-70.

Debut med konkret lyrik 1964. digtsamlinger, børnebøger, fagbøger, historiske romaner, tv- og radioprogrammer, mange digtutstillinger, sidst i National Gallery, Cape Town 2003.